

Deca sveta su različita: Jedan jezik, dva ili tri?

“Kako su samo male te stolice, ali jedno veće ću sigurno izdržati”, pomisli Vesna provlačeći se između triju majki i sedajući za minijaturni stol. Iznad nje lepršaju šareni leptirići i zmajevi od kartona, a pred njom na stolu stoje čokoladni keksići. Na prvi roditeljski sastanak u novoj obdanišnoj godini došlo je deset majki i četiri oca. Nekolicina već poznaje protokol, a neki su kao i Vesna novi. Potajno promatra lica oko sebe i razmišlja: “Tko li pripada kom detetu? Š kim bih se mogla družiti? Ipak će njen sin Aleksandar svoje sledeće tri godine života provesti ovde; po ko zna koji put će ovako sedeti za stolom i sa roditeljima njegovih malih drugara ispijati kafe.”

Vaspitačice Paula i Christiane pripremile su mnoštvo spisa, brošura, igraćih kartica sa slikama i igraćaka. “Dnevnik jezičko-govornog razvoja deteta”, “Jezičko-govorni kofer”, “Obrazovni program”, pročita Vesna naslove i pomisli kako će se očitno glavna tema večeri odnositi na jezik te kako se jezičko-govorni razvoj deteta može potaknuti na najbolji mogući način. Krug predstavljanja roditelja pokazao je primarnu važnost te teme.

Markusovim roditeljima, Aniti i Holgeru, nemački je maternji jezik, kao učitelji mogu u poslepodnevnim časovima naizmenice deliti brigu o njemu. Markus ima još jednog velikog brata te dve bake i jednoga deku, koji se veoma rado brinu o deci. Svako veće pričaju se priče, za stolom se razgovara, čitaju se bajke, igra se – o jezičko-govornom razvoju svoje dece Anita i Holger ne moraju brinuti. Markusova mama ipak želi još više poticaja: “Baš u ovoj dobi Markus bi tako lako mogao savladati još jedan drugi jezik. Zašto se ovde ne nudi engleski? Zar ne bi bilo prekasno ako bi Markus tek u školi počeo učiti engleski?”

Mike nema taj problem: on je Australijanac, njegova žena Nemica, tako da njihova kćerka Nelly odrasta dvojezično. Mike je izjavio: “Sa Nelly govorim engleski, a Maria nemački. Do sada je funkcionisalo odlično, ali od kada je u obdaništu, Nelly mi ne odgovara više na engleskom već isključivo želi razgovarati na nemačkom, verovatno zbog svojih drugara. Smatram da je to šteta.”

Pored Mikea sedi jedna žena duge crne kose. Govori tečno nemački, ponekad sa neobičnim akcentom. Ona kaže: “Moji su blizanci ranije bili u drugom obdaništu. Izvadili smo ih odatle jer je u njihovoj grupi bilo previše turske dece koja su razgovarala međusobno isključivo na turskom, a mi smo želeli da naša deca nauče nemački! Do sada smo kod kuće s njima razgovarali na turskom, ali se pitamo: “Zar mi kao roditelji ne bismo trebali s' njima ipak razgovarati na nemačkom kako bi ga dobro naučili pre nego što krenu u školu?”

Slične misli prate i Shahnaz, koja sa svojim suprugom vodi jedan perzijski restoran. “Imam osećaj da Ferhad ne ume ni nemački ni svoj maternji jezik farsi ispravno – na jeziku farsi pravi greške koje deca u njegovoj dobi više ne bi trebala praviti, a greške na nemačkom nisam uopšte u stanju korigovati! Moj nemački naime nije toliko dobar.”

Obdanište je idealno mesto za savladavanje jezika i govora

Nakon što su se i svi ostali predstavili, uključujući Vesnu, koja je napomenula da su ona i njen suprug sa svojim sinom Aleksandrom u kući isključivo govorili na srpskom i da Aleksandar ne vlada nemačkim, reč je preuzela Paula, jedna od vaspitačica. Ona ima iskustva sa decom iz različitih kulturnih sredina koja vladaju različitim jezicima sveta, pa čak i sa decom koja odrastaju u okruženju dvaju ili triju jezika. Naposljetku postoje i nemačka deca kojoj je potreban poseban govorni poticaj: Josephina je ekstremno stidljiva i isključivo se igra sama i u tišini. Marcu, dečaku čiji roditelji večeras nisu ovde, posebno je teško: njegov otac teško je oboleo i mora

često u bolnicu, majka radi u noćnim smenama te se zbog problema sa suprugom vrlo retko može o njemu brinuti. Marco je često agresivan i mnogo psuje. Često se povlači u sebe i u tim fazama veoma malo govori.

U obdaništu mora da nauči izražavati se rečima i konflikte rešavati argumentima.

Paula i Christiane najpre predstavljaju roditeljima na koji način one podržavaju i potiču govorni razvoj dece: na primer, sa vodom. Sa vodom? Da, jer sledeći veliki projekt nosi naslov "Voda". Deca će da eksperimentišu s vodom: voziti se brodom, svirati na flašama ispunjenim vodom, bojati ribice... Na prvi pogled sve to sa jezičko-govornim razvojem nema mnogo dodirnih tačaka, na drugi pak ima itekako: Voda može teći, špricati, kipeti, izvirati, preliti se, vodu možemo naći u potocima, rekama, jezerima, morima, lokvama, barama, vodu upotrebljavamo za pranje, čišćenje, piće, ispiranje - Cristiane i Paula u takvom jednom projektu pronalaze mnoštvo načina za uvođenje novih reči.

"Ferhad koristi, na primer, za sve što u vodi pliva reč riba, obraća se Cristiane njegovoj majci. Deca će znati nakon projekta s vodom da postoje zlatne ribice, pastrmke, morski psi, kitovi, delfini i još mnoštvo drugih životinja koje žive u vodi. One ne moraju biti isključivo velike ili male, nego mogu biti i sićušne ili goleme. Nije važno ako ispočetka bude pravio greške kao "ona kit" ili "ja ću skočiti baru" – što češće bude te reči čuo ispravno izgovarane, to pre će ih početi ispravno upotrebljavati.

U svim savezanim republikama postoje obrazovni programi za obdaništa; u njima takvi projekti igraju veliku ulogu jer posreduju mnoštvo sposobnosti odjednom. Deca igrom uče mnogo o svetu, stižu prva prirodno-naučna iskustva i izmenjuju svoja stečena iskustva. Skoro uz svaku temu postoje bajke, pesme, rime ili igre.

Što više čula deca uključe, to im lakše pada savladavanje novih reči: koje dete je u svojoj marljivosti izradilo pastrmku i pri tome je obojalo ili, još bolje, držalo u rukama ili videlo kako pliva u reci, neće reč "pastrmka" tako lako zaboraviti. Koje dete bude znalo napamet pesmicu "Tata, kupi mi auto", u prodavnici će znati tačno nabrojati svoje želje.

Jezik se uči pričanjem

"Najvažnije kod jezičnog poticanja", kaže Paula, "jeste pričanje". Ne postiže se isti efekat ako vaspitačica pri zajedničkom doručku decu pita samo "da li je ukusno?" (a kao odgovor dobije jedno kolektivno "mmmhh") i ako postavi pitanja: "S čime je tvoj hleb namazan?", "Pogledajte, Amin je danas doneo iz svoga vrta lepe crvene jagode" ili "Da li je tvoj doručak danas ukusan?". Paula i Christiane pokušavaju imenovati što više predmeta i govoriti u čitavim rečenicama – dakle, ne "daj mi to", nego "Daj mi, molim te, tvoje crvene makaze", ne "prestani", nego "Prestani, molim te, da razbacuješ autiče po sobi". Traže razgovor sa decom: "Šta sada trenutačno radiš", "Šta si to našla?" te decu u jutarnjem krugu potiču da pričaju o svojim doživljajima.

Vaspitačice također imaju dodatna pomagala s pomoću kojih mogu ciljano vežbati: u Paulinom "Jezičko-govornom koferu" nalazi se preko stotinu kartica sa slikama na kojima su oslikani svakidašnji predmeti, životinje, zgrade itd. "Nedavno smo bili u zološkom vrtu, ali smo pre toga radili sa slikama iz kofera i razmišljali kako bi se ova ili ona životinja mogla zvati. Kada smo stigli u zološki vrt, deca su imala priliku videti životinje koje su do tada znali samo sa slika. Kada sam ih pitala kako se koja životinja zove, takmičili su se u glas vičući "to je vuk, medved, slon, kengur...!".

Christiane radi veoma rado sa slikovnicama: "Kada deci čitam iz slikovnica, vrlo se često pojave reči koje su im nepoznate. Kod nekih reči, kao npr. "morska vila", dovoljno je da ih u knjizi pokažem i popratno objasnim. Nekolicinu drugih reči i izraza, kao "izuzetno hladno" ili "uhvatila je panika", teško je nacrtati. Njih onda opišem ili stariju decu potaknem da ona svojim rečima objasne koje bi značenje to moglo imati." Nedavno je deci ispričala jednu bajku. "I kada nitko nije znao šta znači "veštičina grba", odigrala sam ulogu veštice sa grbom i onda su sva deca izgovarajući tu reč glumila također vešticu sa grbom."

Vaspitačice pomno zapisuju u svoj "Dnevnik jezičko-govornog razvoja deteta" kako se deca jezičko-govorno razvijaju. Dnevnik zajednički ispunjavaju vaspitačica i dete služeći se malim intervjuima, slikama, promatranjem i bilježenjem:

(kada) može (li) dete samostalno napisati svoje ime, da li je u stanju određeno vreme mirno slušati, izgovara li ispravno pojedine glasove, ume li da imenuje nadređene pojmove i da li ih može razumeti, zna li prepričati priču i slično? Sve to biva zabilježeno u dnevniku. Tako deca, roditelji i vaspitači mogu uočiti napredovanja i rano uočiti slabosti. Slabosti mogu biti savladane, a vrline dalje poticane. Pravovremeno, pre početka škole, u mnogim savezним republikama, postoji provera jezičko-govornog statusa deteta u kojem se ustanovljava koliko dobro deca razumeju reči, vladaju rečenicama i da li su sama u stanju ispričati priču. Nakon toga, ovisno o potrebi, određena deca mogu dobiti dodatni poticaj.

Svi jezici su dragoceni

Christiane i Paula smatraju da su svi jezici što ih deca donesu iz svojih domova, važni i dragoceni. U njihovoj grupi govori se sedam jezika: turski, srpski, hrvatski, farsi, ruski, engleski i nemački. Vaspitačice vladaju nemačkim, engleskim i sa nekoliko reči ruskog. U jutarnjem krugu deca su jedni druge na svom materinjem jeziku naučili kako se kaže "dobro jutro".

Christiane deci rado čita bajke iz različitih zemalja te određenu decu pita kako se na njihovom jeziku kaže "vuk" ili "mačka": dete sebe tada doživljava kao stručnjaka, koji u tom trenutku ume više od drugih – iako npr. ne barata nemačkim jezikom toliko sigurno. Ista pričaju šta su doživela na godišnjem odmoru u zemlji porekla svojih roditelja, donose se fotografije. Za svu decu je to od velike koristi: nemačka deca često iznenađuju svoje roditelje znanjem o drugim zemljama.

Paula i Christiane mogu iz svoje bogate riznice iskustva reći: dete koje odrasta sa drugim maternjim jezikom, ne računajući nemački, u roku od godinu dana u stanju je vladati osnovnim strukturama nemačkog jezika ukoliko se dovoljno druži sa nemačkom decom ili

decom koja vladaju nemačkim jezikom. Na početku će početi izgovarati pojedinačne reči kao npr. "knjiga" za: "Ja bih želeo onu knjigu" – što je slično počecima jezičko-govornog razvoja u nemačke dece. Nakon šest do dvanaest meseci deca koja imaju drugi maternji jezik počinju vladati jednostavnim rečenicama i na kraju obdanišnog razdoblja vladaju kompleksnim rečenicama i razumeju gotovo jednako kao i nemački vršnjaci. Kako bi to uspelo, nije potrebno da roditelji kod kuće razgovaraju nemački sa decom – dovoljno je da govore onim jezikom kojim najbolje barataju i u kome se osećaju najugodnije.

Pri tome je veoma važno da svoju decu podržavaju pri savladavanju drugog jezika, u ovom slučaju nemačkog, i to tako da im omoguće da osećaju da je nemački jezik također važan i da im pričinjava radost kada se njime sporazumevaju. To najbolje deca osećaju ako se često druže sa decom nemačkog porekla ili sa decom koja vladaju nemačkim.

Također je važno da roditelji od svoje dece ne očekuju "perfektnu" dvojezičnost – to vredi isto za mamu turskih blizanaca Ümit kao i za australskog oca Mikea i Iranku Shahnaz. Perfektna dvojezičnost u smislu da jedan čovek vlada sa dva jezika perfektno u svakoj situaciji, da svaki predmet i svaki osećaj podjednako i brzo zna izreći i predočiti, naime ne postoji. Ako mali Ferhad samo u obdaništu nešto pravi od kartona, papira, konopca, lepka i makaza, onda će njegovo jezično blago u vezi s konstruktivnim pravljenjem različitih predmeta biti na nemačkom sigurnije nego na njegovom materinjem jeziku farsi. Ako mala Nelly sa svojom majkom i njenim drugarima celi dan razgovara na nemačkom, onda će engleski svoga oca i dalje razumeti, ali mu neće na njemu odgovarati – ili pak ne toliko dobro kao na nemačkom. Ipak je važno da njen otac sa njom i dalje razgovara na engleskom.

Paula to izražava na sledeći način: "Ta su dva jezika sa kojima dete odrasta kao dva druga koja dete prate čitav život. Ponekad je bliže jednom, a ponekad drugom drugu." Velika prednost za ljude koji odrastaju sa dva jezika jest to da slabije razvijen jezik mogu izgraditi na inozemnim putovanjima u određenu zemlju.

Kako roditelji mogu svoju decu poticati

Roditelji nisu nastavnici stranih jezika. Oni ne moraju sa svojom decom vežbati reči i poticati ih na ispravan izgovor rečenica. Roditelji su u porodici zaduženi za priču, međusobni razgovor i za pozorno međusobno slušanje. To znači:

- **Dete vidi kako roditelji međusobno i sa okolicom rado komuniciraju. Roditelji trebaju saslušati decu do kraja – iako najmlađe još vrlo sporo i zamršeno izgovara svoje misli.**
- **Roditelji se trebaju radovati kada deca postavljaju pitanja te im pokušati, na njima razumljiv način, odgovoriti. Trebaju postavljati deci također pitanja, pričati im bajke, čitati im, objašnjavati im nepoznate reči, pevati im i povezivati igre sa jezikom ("Ja vidim nešto što ti ne i to počinje sa slovom A").**

Deca se raduju rečima, zvukovima, rimama i govornim igrama – tu radost treba održati i izgraditi, to nije samo odličan temelj za školsku karijeru nego i roditeljima pričinjava veliku radost. Kada čovek u životu ima šansu da čuje toliko mnogo novih i interesantnih reči? "Ovo je moja rupububa", reče Aleksandar – pokazujući na svoj mali pupak. Prava šteta da to malo udubljenje na trbuhu ne možemo uvek tako zvati!

Televizor pomaže pri razvoju govora veoma malo jer deca uopšte ne mogu toliko brzo shvatiti izmenu slika i bujicu reči koje se stalno menjaju. Uostalom, sa televizorom ne mogu započeti razgovor: ekran nije govorni partner, ne ume se pozabaviti dečjim izjavama, niti im ponoviti reči, niti im dati odgovor na njihova pitanja. On ne ume dete pri njegovoj priči zagrliti niti ga pohvaliti za njegove odgovore... Sve je to u svakodnevicu mnogo jednostavnije kao npr. u kuhinji dok mama ili tata spremaju ručak, u dečjoj sobi gde dečje carstvo čeka da ga se osvoji ili naposljetku u naručju majke i oca na sećiji sa slikovnicom u ruci.

Uskoro počinje škola – čime deca vladaju do tada

U obdanišnim godinama govorno blago dece se povećava brzinom svetlosti, i to otkrivanjem novih životnih prostora i bujicom novih reči koje čuju od svojih drugara i vaspitača. Složenim glasovima kao dž, lj, nj i glasovnim svezama kao tr, pr, kr počinju se pojačano i sigurno služiti; probleme im stvaraju sibilanti s, z, c i palatali š, ž, č, ć koje umeju sigurno i jasno izgovarati u školskoj dobi. Stvaranje rečenica razvija se između treće i šeste godine života. Pri tome sva deca prolaze iste faze govornog razvoja bez obzira na to o kojem je jeziku reč. Prvobitne "dve reči-rečenica" (Tata nema, Mama auto) ostavljaju u obdanišnoj dobi iza sebe te počinju graditi najpre jednostavne rečenice sa tri-četiri reči ("Ti si lepa", "Moja baka stiže sutra"). Posebnost je nemačkog jezika da u određenim rečeničnim konstrukcijama redosled lica i glagola biva izmenjen: "Ja idem kući", ali "Sutra ja idem kući" ili "Ti želiš jedan sladoled", ali "Želiš li ti jedan sladoled?" Sa tom specifičnošću deca kojima maternji jezik nije nemački, imaju često problema te proizvode rečenice kao "Sutra ja idem kući". Ukoliko deca budu imala dovoljno kontakta sa nemačkim jezikom i njihove vaspitačice ili roditelji ih usputno budu ispravljali ("tačno, ti ideš sutra kući") ispravni će se rečenični konstrukt sa vremenom sam uspostaviti. Deca čiji je maternji jezik nemački mogu također sve do školske dobi pogrešno izgovarati rečenice kao "ono kuće je lajati na mene" što nije razlog za uznemirenost, već pokazatelj da deca raspolažu sa temeljnim strukturama nemačke gramatike. Najviši stepen rečenične tvorbe su zavisne rečenice, npr. "Ne želim da se igram jer ne poznajem igru" ili "Ako se ne budeš igrala sa mnom, neću ti više biti drugarica". Sa pet do šest godina većina dece vlada zavisnim rečenicama koje počinju sa "pre", "nakon", "iako" i s njima ispričaju cele priče. Te priče prvobitno nisu lako razumljive jer deca izostavljaju važne informacije smatrajući ih razumljivim same po sebi. Odrasli pri tome moraju postavljati potpitanja kao npr.: Tko je to sada uradio? Kome je to dao? Zašto? Takva pitanja su za decu važna jer tako uče da se pri govoru moraju osloniti na svoje slušaoce i njihovo predznanje.

Razgovarati sa roditeljima – govoriti u ime roditelja

Vesnu počinju polako boleti kosti na toj maloj stolici, pomerajući se levo-desno, ali još jedna tačka dnevnog reda nije rešena, naime izbor "roditeljskog zastupnika", kako reče Christiane. Vesna, koja ima mnoštvo obaveza pored svog posla ne želi si nametnuti još jednu obavezu u nadi da će se već netko dobrovoljno javiti. Roditeljski zastupnik znači roditeljski govornik i to ima veze sa govorom: u tom momentu vidi kako Anita diže ruku ne predlažući na Vesnino iznenađenje sebe već Shahnaz, koja nakon kratke nedoumice prihvati predlog. U funkciji roditeljskog zastupnika Shahnaz je videla mogućnost da nešto više bude upućena u organizacioni tok obdaništa. Pošto vrlo rado sklapa kontakte, sigurna je da je u mogućnosti spojiti različite roditelje u grupi te ih animirati za razgovor. Odmah zato predlaže organizaciju malog obdanišnog slavlja, gde će svaki roditelj doprineti malom kulinarskom sitnicom. Jednoglasno usvojeno!

Roditelje koji nisu došli na roditeljski Shahnaz želi lično informisati jer smatra da mnogi roditelji drugačije i otvorenije reaguju na temu "slavlje" i "jelo" nego na natuknicu "roditeljski sastanak". Vesna se priseća: Zar njen sin Aleksandar nije nekoliko puta izgovorio ime male Sinje, čija majka danas nije prisustvovala roditeljskom? Možda bi mogla Sinju pozvati u goste? Onda bi se možda nešto bliže upoznala sa njenom majkom. Čvrsto je odlučila svoju ideju sprovesti u delo jer jedno je sigurno – što više roditelji međusobno komuniciraju, to pre će i deca biti potaknuta na komunikaciju.

Decu govorno podržati – nekoliko saveta

- **Jednostavno kao i vredno: Govorite mnogo sa Vašim detetom! Koristite priliku da predmetima koje spazite na ulici ili u kući date ime i o njima razgovarate.**
- **Koristite mnoštvo različitih reči (npr. ne samo "Vidi onu pticu onde" nego i "Pogledaj, gore na drvetu peva kos/zeba/čvorak").**
- **Slušajte Vaše dete pomno i strpljivo; govor detetu treba pričinjavati zadovoljstvo, govorno izražavanje ne sme postati detetu naporno i dete ne sme biti prisiljeno da se užurbano izražava.**
- **Pokažite interes za njegova pitanja i odgovorite na njih jasno i razumljivo: time će primetiti kako je isplativo govoriti, pitati, izmenjivati informacije.**
- **Pričajte mu bajke ili mu čitajte nešto – tako raste fond njegovih reči, izgrađuje zadovoljstvo slušanja i izražavanje postaje maštovito.**
- **Pevajte pesmice sa Vašim detetom – govor je sam po sebi jedna vrsta muzike jer tekstovi koji su povezani sa muzikom bolje se pamte.**
- **Ako Vaše dete odrasta sa nekim drugim jezikom pored nemačkoga: potrudite se da ima mnogo kontakata sa decom nemačkog porekla ili onom koja vladaju nemačkim jezikom; dajte mu osećaj da je važno i vredno vladati nemačkim jezikom; razgovarajte sa vaspitačima o tome šta je do sada već sve naučilo, a gde bi eventualno trebalo podršku.**

Daljnje informacije o jezično-govornom razvoju deteta i višejezičnosti možete pronaći na sledećim web-stranicama:

www.dbl-ev.de (Deutscher Bundesverband für Logopädie)
www.zweisprachigkeit.net
www.cplol.eu/eng/posters.htm

Gefördert durch
Bundesministerium
für Familie, Senioren, Frauen
und Jugend

Herausgeber:

Arbeitskreis
Neue Erziehung e.V.

Autorin:
Dorothee Nolte

Co-Autorin:
Daliborka Ciganović

Gestaltung:
Typoly, Berlin
www.typoly.de

Fotos:
Bernd Böhner
Dirk v. Nayhauß
Typoly

Druck:
Variograph Druck- &
Vertriebs GmbH

Alle Rechte beim
Arbeitskreis
Neue Erziehung e.V.
Berlin

1. Auflage 2009

Bestellung:
030-259 006 - 41
ane@ane.de
www.ane.de